

URBANIZATSIYA SHAROITIDA LANDSHAFT ARXITEKTURASINING EKOLOGIK VA IJTIMOY BARQAROR RIVOJLANISHDAGI ROLI

Norova Nargiza Saidovna

*Respublika ixtisoslashtirilgan dizayn maktabi,
“Arxitektura” kafedrasining oliy toifali o‘qituvchisi*

E-mail: norovanargiza400@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi sharoitida landshaft arxitekturasining shahar muhitida ekologik va ijtimoiy barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy shaharlarning ekologik muammolarini kamaytirish, yashil infratuzilmani rivojlantirish, tabiiy landshaftlarni saqlab qolish hamda aholining ijtimoiy farovonligini oshirishda landshaft dizaynining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, landshaft arxitekturasini orqali qulay, sog'lom va inklyuziv yashash muhitini shakllantirish tamoyillari ko'rib chiqiladi. Xorijiy tajribalar asosida barqaror landshaft tizimlarini yaratish mexanizmlari tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitida ularni qo'llash istiqbollari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: landshaft arxitekturasini, barqaror rivojlanish, urbanizatsiya, yashil infratuzilma, ekologik muvozanat, ijtimoiy muhit, shahar landshafti.

Abstract. The article analyzes the role of landscape architecture in ensuring ecological and social sustainability in the context of rapid urbanization. Special attention is given to the development of green infrastructure, preservation of natural landscapes, and improvement of social well-being through sustainable landscape design. The study highlights international best practices and substantiates the prospects for implementing sustainable landscape solutions in Uzbekistan.

Keywords: landscape architecture, sustainable development, urbanization, green infrastructure, ecological balance, social environment, urban landscape.

Kirish. XXI asrda urbanizatsiya jarayonlari shahar makonining jadal kengayishi va intensiv rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Aholining shaharlarga ko'chishi, sanoat va transport infratuzilmasining kengayishi natijasida tabiiy landshaftlar qisqarib, ekologik muvozanat buzilmoqda. Ushbu jarayonlar shahar muhitida yashil hududlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Landshaft arxitekturasini zamonaviy shaharsozlik tizimida muhim ilmiy-amaliy yo'nalish sifatida shakllanib, shahar va tabiat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Estetik muhit yaratish, ekologik barqarorlikni mustahkamlash, ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish va inson salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan kompleks yondashuvdir.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida landshaft arxitekturasini shahar hududlarini rejalashtirishda strategik ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, yashil hududlarni ko'paytirish va shahar ekologik tizimlarini tiklashni nazarda tutadi.

1-rasm. Urbanizatsiya sharoitida landshaft arxitekturasini.

Landshaft arxitekturasini va ekologik barqarorlik. Shahar muhitida ekologik barqarorlikni ta'minlashda landshaft arxitekturasini asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Yashil hududlar atmosferadagi zararli gazlarni yutish, havoni namlantirish va shovqin darajasini kamaytirish orqali ekologik holatni yaxshilaydi. Daraxtzorlar va parklar shahar mikroiklimini tartibga solib, issiqxona effekti ta'sirini pasaytiradi.

Barqaror landshaft dizayni quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi: mahalliy o'simlik turlaridan foydalanish; suvni tejoychi sug'orish tizimlarini joriy etish; tuproq eroziyasining oldini olish; tabiiy rel'efni maksimal darajada saqlab qolish. Ushbu tamoyillar shahar ekologik tizimlarining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Yashil infratuzilma tushunchasi shahar landshaftining muhim elementi bo'lib, parklar, bog'lar, yashil yo'laklar va ekologik koridorlarni o'z ichiga oladi. Bu tizimlar biologik xilma-xillikni saqlash va tabiiy ekotizimlarning uzluksizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Landshaft va ijtimoiy barqarorlik. Landshaft arxitekturasini shahar muhitida ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega. Jamoat bog'lari,

maydonlar va rekreatsion hududlar aholining ijtimoiy faolligini oshiradi, jamoaviy mulqot va madaniy almashinuv uchun qulay sharoit yaratadi.

2-rasm. Dam olish zonalari.

Inklyuziv landshaft dizayni barcha aholi qatlamlari, jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar va bolalar ehtiyojlarini hisobga olgan holda shakllantirilishi lozim. Qulay yo'laklar, dam olish zonalari va xavfsiz o'yin maydonchalari ijtimoiy adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shahar landshaftlari aholi salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, stress darajasini kamaytiradi va jismoniy faollikni rag'batlantiradi. Shu bois, landshaft arxitekturasini ijtimoiy farovonlikni oshirishning muhim omili sifatida qaraladi.

Xorijiy tajribalar va innovatsion yondashuvlar. Rivojlangan mamlakatlarda barqaror landshaft arxitekturasini shahar rivojlanish strategiyasining ajralmas qismiga aylangan. Yevropa shaharlarida yashil tommlar, vertikal bog'lar va ekologik parklar keng joriy etilgan. Osiyo davlatlarida esa suv landshaftlari va raqamli monitoring tizimlari orqali ekologik muhit nazorat qilinmoqda.

Innovatsion landshaft yechimlari shahar resurslaridan samarali foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish va estetik muhitni yaxshilash imkonini beradi. Ushbu tajribalar landshaft arxitekturasining barqaror rivojlanishdagi rolini yanada kuchaytiradi.

O'zbekiston sharoitida landshaft arxitekturasining istiqbollari. O'zbekiston shaharlarida urbanizatsiya jarayonlari jadallashib, yashil hududlarga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Iqlim sharoiti va suv resurslarining cheklanganligi landshaft dizaynida innovatsion va moslashuvchan yondashuvlarni talab etadi.

3-rasm. Barqaror landshaft arxitekturası.

Mahalliy iqlimga mos o'simliklardan foydalanish, cho'l hududlarida ekologik barqaror landshaftlar yaratish va tarixiy bog'-park an'alarini tiklash mamlakat sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. Barqaror landshaft arxitekturası O'zbekiston shaharlarining ekologik va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi zamonaviy shaharlar oldiga murakkab ekologik va ijtimoiy vazifalarni qo'ymoqda. Aholi sonining ortishi, transport va sanoat infratuzilmasining kengayishi natijasida tabiiy muhitga tushayotgan bosim kuchayib, shahar makonida ekologik muvozanat buzilmoqda. Ana shunday sharoitda landshaft arxitekturası shaharsozlik tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida ekologik va ijtimoiy barqaror rivojlanishni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Landshaft arxitekturası orqali shakllantirilgan yashil hududlar shahar ekologik barqarorligining asosiy tayanchlaridan biridir. Parklar, bog'lar, yashil yo'laklar va ekologik koridorlar havoning ifloslanishini kamaytirish, mikroiqlimni yaxshilash, shovqin darajasini pasaytirish va biologik xilma-xillikni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi sharoitida yashil infratuzilma shaharlarning moslashuvchanligini oshiruvchi tabiiy mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois, barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida landshaft arxitekturası nafaqat estetik, balki ekologik himoya vositasi sifatida qaralishi lozim.

Ijtimoiy barqarorlik nuqtai nazaridan ham landshaft arxitekturasining ahamiyati beqiyosdir. Jamoat makonlarining sifatli va adolatli tashkil etilishi aholining ijtimoiy faolligini oshiradi, jamoaviy muloqot va ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi. Inklyuziv landshaft muhitini yaratish orqali turli yosh va ijtimoiy guruhlar, jumladan, bolalar, keksalar va nogironligi bo'lgan shaxslar uchun teng imkoniyatlar ta'minlanadi.

Zamonaviy landshaft arxitekturasida innovatsion texnologiyalar va ekologik yondashuvlar bilan chambarchas bog'liq. Suvni tejovchi sug'orish tizimlari, mahalliy iqlimga mos o'simliklardan foydalanish, yashil tomlar va vertikal bog'lar kabi yechimlar shahar resurslaridan samarali foydalanish imkonini beradi. Ushbu yondashuvlar shaharlarning ekologik yuklamasini kamaytirib, uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, landshaft arxitekturasini shahar rejalashtirish jarayoniga tizimli ravishda integratsiya qilish barqaror shahar modelini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida ham urbanizatsiya jarayonlari fonida landshaft arxitekturasining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Iqlimning quruq va issiq xususiyatlari, suv resurslarining cheklanganligi shahar landshaftlarini loyihalashda ilmiy asoslangan va innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Milliy landshaft an'analarini zamonaviy ekologik talablar bilan uyg'unlashtirish, yashil hududlarni kengaytirish va ularning sifatini oshirish mamlakat shaharlarining ekologik va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim strategik vazifa bo'lib qolmoqda.

Landshaft arxitekturasida urbanizatsiya sharoitida ekologik va ijtimoiy barqaror rivojlanishni ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. U shahar muhitining ekologik sifatini yaxshilash, ijtimoiy farovonlikni oshirish va kelajak avlodlar uchun sog'lom yashash makonini yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
2. Beatley T. *Biophilic Cities*.
3. Steiner F. *The Living Landscape*.
4. Register R. *Ecocities*.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining shaharsozlik va ekologiya sohasidagi qarorlari.
6. Jabborov A. Landshaft arxitekturasida va barqaror rivojlanish.